„Tik GABIJA padės išlikti AMŽINAI“...

Prisėmėnam dailininka Švaža Algimanta (1933–2003)

MUKIENĖ Danutė

2023-āsės soeit 20 metu, kāp lėgū novargints šiou pasauli palėka vėns ėškėliausiu ėr originaliausiu žemaitiu dalininku – Švažos Algimants (1933–2003). Tuokės sokaktīs viel ėr viel prisėmėnėmās nokel i bovusius sosėtėkėmus so mums brongės ėr gīvenėmė rīški piedsaka palėkosės žmuonim.

Švažos Algimants. Portėgtapėjė iš 1999 m. Matuonė Juoza ėr Damaševīčiaus Vītauta sokorta dokumėntėnė filma „Dailininkas Algimantas Švažas“ (iš cikla „Menininku portretā).

So ipatingā ėšskėrtėnio, spalvingo žemaitėško karaktuorio garsiejosio, ėš Papėlės (Akmenės rajuons) kėlosio, jau nu gimnazėjės laikū Vėlniou gīvenosio ėr kūrosio, paskotėnės metās tonkē i sava suodība Varienas rajuona Pauosopė kaimė išvažioujėntio dailininko Švažo Algimanto sosėpažinau 1995-āsės, ka „Žemaičių žemės = Žemaitiu žemės“ žornala redakcėjė parkieliem i Vėlnio. Sosėtėkdavuom dailininku paruoduos, Vėlniaus žemaitiu kultūras draugėjės rėngėniūs. Prijiemė kap sava žmuogo. Sosėtėkė tik žemaitškā bėndravuom. Karto so sava patė – iš Tauragies kėlosė dailininkė keramikė Gražina Degutītė (Švažienė) – bova pakvėitės atvažioutė karto so dokreliem ėr i anū suodība Pauosopie (Varienas rajuons). Kelis kartus vasaruom tėn anodo ė aplonkiem, pabėndravuom, sraunemė Ūlas opės ondėnie nu vasaras karštiu viesėnuomies, šeimininku pėivuos rūgštīniu prisėskabė, skaniausė rūgštinīnė ėššėvėrė, sosiedė truobuo pri dėdliausė medėne stala, karto par pėitus stėprėnomies, dailininka kūrėnės džiaugiemies.

Algimants, ka liuob iš Pauosopė parvažioutė i Vėlnio, tonkē ne tik i Dailiniku sājungas būstėne, bet ėr i mūsa redakcėjė (ana tumet veikė Miesėniu gatvie, Nr. 4) liuob užsoktė. Če bovuom ė nedėdėlė anuo kūrėniū paruoda surėngė (atėdariem anou 2000 m. kuova 14 d.). Rėkalou esont liuobam ė anuo grafikas kūrėnius, duokumėntus nukuopijoutė, atspausdintė. Vėina karta Algimants viel mumis aplonkė ė padevė mon dėdėlė bīla, paaiškėnės, ka če– anuo gīvenėma kninga. Savėlaida. Lapā palaidė

A. Švažos. „Žalgėrė mūšis“

(kninga nesorėšta). Padarės kelis egzempliuorius. Vėina skėrta Dailininku sājungā, kėta – muziejou, vuo ta – mon. Tėp ėr užrašės: „Danotė, ož pagelbos ronka padevusiā, diekavuoju. Vilnius-Pauosopalis 2002.06.14“. Apatiuo – anuo parašos.

Unt tuos kningas vėršelė – 1993 m. autuoriaus sokorts estamps „Alka“, vuo tėtolėnemė poslapie parašīta, ka ta kninga īr duovėna[1] pruofesuorė Gimbutienė Marijė. Kningas pavadėnėms– „Mintys ir deivės“. Dėdlioujė anuos dali sodara A.Švaža graviūras ėr eilioutė tekstā. Pradiuo– trumpa dailininka biograpėjė. Lapā iliustroutė anuo grafikas kūrėniū atspaudās, ivairiuom portėgrapėjuom, idiets ė žemielapis „Kamė aš eso?“ (če nupaišīts kels iš Vėlinaus i Pauosopi ėr tėn, pri Ūlas opės, dailininka irėngta „Alkas“ boveinė). Pri vėsuo tuo – dā ė kelė lietovėškā parašītė puosmā.

Pėrmuo kningas dalie – kelėms iškėlėms lietovems (Marijė Gimbutienė, Gaputītė Elėnā, Mončiou Ontuonou, Greimou Aldėrdou, Petravīčiou Vėktuorou, Truikiou Liudou) skėrtė grafikas lakštā.

Če pat ėr 1984 m. dailininkou ėš Čikagas atsiūstė Almas ėr Valda Adamku, iš Kalifornėjės valstėjės Topanga – M. Gimbutienės ėr kelė kėtū ėškėliū žmuoniū, so katrās ons palaikė rīši, sveikėnėmā, laiškā. Īr ėr kelė atsėlėipėmā aple dailininka kūrība. Tarp anū – ėr mona patiuos, kėik atsėmėno, rašītė rėngont jau mėnavuota paruoda redakcėjės patalpuos:

„Švažos Algimants – žemaitiu žemaitis. Iš pėrma žvilgsnė A. Švaža kūrība atruoda šėik tėik grubuoka, kap ėr pats dailininks. Bat, ka kėik ėlgiau so anou pabendrauji, pasėrokouji, pasėgilėni i anuo kūrība, ka būtomi ė ne žemaitis, sopronti, ka pagrindū pagrinds tėik tūs grafikas darbūs, tėik ėr patemė dailininka gīvenėmė īr ne kas kėts, vuo anuo žemaitėška pasauliejauta, žemaitėšks paprastoms, žemaitėška gīvenėma filuosuofėjė“.

Kėts kningas skīrios tor ėr pavadėnėma – „Žemė – didžioji motina“. Če autuorios patalpėna sava sokortus grafikas darbus, katrūs īr pavaizdoutė deiviu ėr dėivātiu, anū vīriausė dėivalė Perkūna simbuolėnė atvaizdā. Pri anū īr pateiktė ėr tū dėivībiu trumpė apėbūdėnėmā. Če matuom Žemė, Laima, Medeina, Pergubri, Velni-Kėpša, Lazduona, Austiejė, Žemīna, Žemiepati, Gabėjė, Kalvaiti, Ragana, Laumė, Ausiekli, Kauka, Aušveita, Gėltėnė, Aušrėnė, Patrimpa, Antrimpa-Švėtragi.

A. Švažos. „Muoneta“ (iš cikla „Senuoliu guodas“

Kėta kningas dali sodara autuoriaus eilioutė tekstā. Pagal datas matuos, ka anėi sokortė 2020 metās. Rašīta daugiausė dėdiuosiem raidiem, bet teksts vės tėik sunkuokā iskaituoms. Puora eilieraštiu pamiegėnau „iššifroutė“:

15.08.00

2. Sukūrėnkim, sukūrenkim
su Žolinių puokšte,
kad po to būtų kojom
šilčiau, kad bičiuliams
būtų jaukiau.
Tik Gabija padės

(Nukelta i 30 p.)

A. Švažos. Grafikas darbs, sokorts pagal Mačernė Vītauta „Vizėjės“

A. Švaža asmenėnis kūrības žėnklos

Išlikti amžinai,
tik jos ugnis
nuneš į šiaurės vakarus,
kur mano Venta
nuo amžių šventa,
kame mano genties vieta.
Paberkit lyg sėklą
lankoje, kur basas
po rasą laksčiau
ir žemaitiškus posmus,
senolių dainuotus,
linksmai dainavau...

02.04.00

Rūke paskendus Alka
Pro girią saulė plieskia.
Iš nakties sustingus ranka,
O klumpės jau trypia dzūkišką pieską.

Iš lėto rangos
Lyg žalias žaltys,
Sutviska lyg jūroje bangos;
Tikiuosi mane pamatys.

Tai mano totemas,
Senolių globotas nuo seno,
Prieš mane išdygo numas,
Pilnas graviūrų ant sienų.

Atšliaužia žaltys –
Tai mano palaima.
Gal žalioji giria nuvys.
Čia amžiais tūnos mano laimė.

O, pildosi svajos
Ir realiai buvoja,
Kai nebgelia kojos,
O širmis lėtai, bet atjoja.

Vėsks če parašīta tėp, kap ka ė bova. Pauosopie, už Švažams priklausiosė gīvenamuojė noma, i Ūlas posė, kėik i pakalnė, stuoviejė nedėdėlė truobelė. Anuo dailininks bova isėrėngės muziejieli. Tėn ožejės kartās ons liuob kou nuors ė sokors. Truobelės sėinas bova nukabėnietas A. Švaža grafikas kūrėnės, anuo patėis sokortuom vėsuokiausiuom kaukiem, skulptūruom. Vėsas anuos padarītas iš miediu, kailiu, akmėnieliu, šakū, kelmū. Liuob nauduos ėr rastus gīvuliū kaulus, net kaukuolės, buitie jau nebnauduojemus vėsuokiausius rakondalius, anū dalis, viela, uosa, vėrvė ėr kt.

Daug kartu tūs sava raštūs ons īr paėnavuojės žalti. Neatsėtėktėnā. Tuo dailininku Gražinas ėr Algimanta suodībuo gīvena žaltė. Saulė pradiejos šildītė, išlīs anėi ėr šildīsės pri pamata akmėnū. Sosiedės atnešto pėino šeimininkā karto so anās dalėnuos.

Grību laikė grozdū ė kėtū grību galiejē če pat, ni i mėška nenuējės, tuo suodību prisirinktė. Vuo kuokė anū skanībė, ka Gražina liuob tus gruzdus so svėisto pakeptė, biški droska pabarstītė. Skanesnės erbetas kap tūs Švaža nomūs tėp pat neso sava gīvenėmė gierusi. Žuolelės anā če, sava suodībuo ėr Ūlas pakronties, Gražina so Algimanto liuob sorinktė.

Paskotėnės sava gīvenėma metās Algimants daug nevākštiuojė – tonkē gielė kuokės. Skausma malšėna ne tik vaistās...

A. Švažos. „Gabėjė“

Miega apīnė alu, anou tėp pat īr sava tekstūs aprašės.

I Vėlniu vės retiau baliuob parvažioutė. Ėlgiau Pauosopie pabovos, miesta uors anam atruodė žmuogaus plautems pragaištings. Aple tou ėr anuo tekstūs gal parskaitītė.

Dailininks so šiou pasaulio atsėsveikėna tėp pat Pauosopie–2003 metu rogsiejė 26 dėina. Tumet ons bova kou tik pradiejės sava gīvenėma 71-ūsius metus. Omžėnam puoėlsiou atgolė Vėlniou, Antakalnė kapėniu Menininku kalnelie, kor ėlsas ėr būrīs anuo draugū – žemaitis dailininks Valios Vītauts, kalbininks Girdienis Aleksėndra, etnuoluogs Vielios Norberts ėr daug kėtū.

Pri tuos kningas „Mintys ir deivės“ īr ėr krūvelė A. Švaža ronkraštiu, parašītu žemaitiu ėr lietoviu, kalbuom, kartas ėr maišīto lietoviu-žemaitiu kalbo. Pėrmamė poslapie ons raša: „*Pradėjau 1994.01.03, naktį, 24 val. sava*

A. Švažos. „Austiejė“

dėrbtuvie, Vilniuje – Aušros vartų3. Čia mona apsakymą api jaunas dėinas. Papėli-Vilnius [...]“ (če ėr kėtuos cėtatuos kalba netaisīta).

Tarp tū apsakīmu īr: „Kaip Simonui iš galvos bitės skrėda“, „Kap roskis lakūns su meseršoutu ties Papile pačių ruskių nupėlts bova“, „Kap mona ciuoci Cecilija niekada į bažnyčią nevėloudava“, „Kap vuoika (vaika) moni ėšgelbieja, vo ani žova...“ ėr daug kėtū. Īr če ėr eilioutu tekstu.

Vėino tarpo bova kėlusi mintės anus vėsus išspausdintė, bet... isoka kėtė darbā (Lietovuos dailės muziejou – dabā Lietovuos nacionalinis dailės muziejos) dėrbau 1999–2021 metās, leidau žornala „Žemaitiu žemė“, kningas, tad viel pri A. Švaža kningas ėr anuo ronkraštiu, tekstu kserokuopėju sogrīžau tik šės metās. Matau, kad anuo raštu aš jau nebėšleisio. Pėrmiausė diel tuo, ka ne vėsoku pavīkst iskaitītė (dailininka rašts mona akėi neīprasts). Bet nier kāp tus ronkraštius ėlgiau ėr pas savi laikītė. Tad nutariau vėskou, kou eso ėš A. Švaža gavusi, pri tuo vėskuo pridiejusi dā ė krūvelė anuo kūrėniū portėgrapėju, perdoutė Plungie veikontem Žemaitiu dailės muziejou, katrou koront ėr ons nemažā ronka pridiejė. Ne kas kėts, vo A. Švažos ė kelė kėtė anuo prietelē (Olbuts Ontuons, Stasiulevīčios Aloīzos, Daugintis Rimants, Liotkos Vėktuors) Lietovuos atgėmėma metās (1989-ās) organizava ėr ontroujė Žemaitiu dailės paruoda (pėrmuosės žemaitiu dailės paruodas vīka Telšiūs 1938, 1940, 1943 metās). 1989 m. sorėngta paruoda parauga i pasaulė žemaitiu dailės paruodas, anas lig pat šiuol kas ketorė metā organizou Žemaitiu dailės muziejos.

Tėp ka tėi, katrėi dabā nuories pamatītė, kas i tou kninguo „Mintys ir deivės“ īr sodieta, ronkraštiūs parašīta, galies tamė muziejou rastė.

No vuo pabaiguo jauto, ka rėktom primintė svarbiausius dailininka A. Švaža gīvenėma ėr kūrības faktus.

Svarbiausės gīvenėma ė kūrībėnė kelė datas

Švažos Algimants gėmė 1933 metu rogsiejė 14 dėina Papilie (Akmenės rajuons). Tėn praleida ėr vaikīstė. Če pu Ontruojė pasaulėnė kara lonkė pruogimnazėjė.

Vėdorėni ėšsilavėnėma igėjė eidams muokslus Vėlniaus ontruojie bernioku gimnazėjuo.

1952–1959 m. bova valstībėnė dainū ė šuokiu ansamblė „Lietuva“ šuokies suolists.

Nu 1960 m. stodėjava grafikas mena Lietovuos dailės institutė, katrou pabėngė 1966 m.

1965–1976 m. dėrba laikraštė

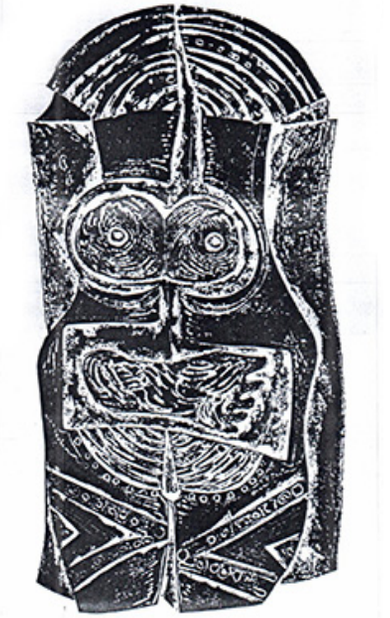

A. Švažos. „Žemīna“

„Literatūra ir menas“ redakcėjuo.

1963 m. sava kūrėnius pradiejė ekspuonoutė paruoduos, katruos vīka Lietovuo ėr kėtuos šalies (vėn Lietovuo ėr Latvėjuo īr vīkosės 27 anuo persuonalėnės kūrības paruodas).

A. Švažos īr III pasaulė žemaitiu dailės paruoduos laurets.

1970 m. istuojė i Lietovuos dailininku sājunga.

Nu 1975 m. vaduovava Lietovuos Mena darbuotuoju rūmu Dailės skyriou. Eidams tas pareigas suorganizava daugiau kap 300 lietoviu ėr dailininku iš kėtū pasaulė šaliū paruodū – tou darba dėrba lig tuo laika, kumet Mena darbuotuoju rūmā bova ėš dabartėniu Prezidėntūras rūmu ėškeltė i Vėliaus ruotošė.

A.Švažos sava kūrībuo nauduojė mėšrė technika. Dėdioujė anuo kūrībėnė palėkėma dali sodara medė raižėnė, estampā, katrus īr ė pu kelės dešimtis kūrėniū. Platē žėnuomė, aukštā vertėmė tuokėi A. Švaža estampā, anū

(Nukelta i 32 p.)

A. Švažos. „Aniuols“ iš cikla „Senuoliu guodas“

ciklā, medė raižėnė kāp: „Tadas Blinda“ (onkstīvāsis kūrības laikuotarpis); „Užgavienės“ (1964); „Medėnė stebuklā“ (1967); „Lietova“ (anou sodara ketorės dalīs: „Vilnios“, „Dzūkėjė“, „Aukštaitėjė“, „Žemaitėjė“); „Pamarē“ (1968); trėluogėjė „Mindaugs“, „Katedra“, „Mažvīds“ (1974); „Pėlekalnė sakmie“, „Žalgiris“ (1975); „Senuoliu guodas“ (1982); „Baltu stolps“, „Deiviu sotartėnė“ (1993).

Kūrė ons ė ekslibrisus, īr iliustravės dvė dešimtės poezėjės ėr pruozos kningu. Bova septīniū kina filmu dailininks, tarp anū ėr filmu „Akmuo ant akmens“ (1971), „Smokas ir Mažylis“ (1975) – abodo režisava Vabals Raimonds; „Sadūto tūto“ (1974)– rež. Grikevīčios Almants scenuovaizdiu autuorios. Īr apėpavėdalėnės kelės respublėkėnės dainū švėntės, nemažā užsėinie vīkusiu lietoviu koncertu.

Ėškalbings Matuonė Juoza ė Damaševīčiaus Vītauta 1999 metās sokorts dokumėntinis films „Dailininkas Algimantas Švažas“ (iš cikla „Menininku portretai).

A.Švaža kūrībā dėdėlė ītaka darė Gimbutienės Marijės darbā, baltu mituoluogėjė, tradicėnė žemaitiu kultūra.

Dailininka darbū īr isėgėjės Lietovuos naciuonalėnis dailės muziejos, Lietovuos naciuonalėnis muziejus, Žemaitiu dailės muziejos, Akmenės muziejus ėr kelė kėtė Lietovuos muziejė, īr anū ėr Čekėjės, JAV, Lėnkėjės, Prancūzėjės, Švedėjės muziejūs, universitetūs, privatiuos kolekcėjuos.

Kāp jau mėnavuojau, A. Švažos paskotėnės sava gīvenėma metās daug laika liuob praleis Va-

A. Švažos. „Izėduorios siejies“

rienas rajuona Pauosopė kaimė anuo šeimā priklausiosiuo suodībuo. Tėn ons kūrė ė 2003 m. rogsiejė 26 d. mėrė. Palaiduots Vėlniaus Antakalnė kapėniu Menininku kalnelie.

[1]Dedikoujema (D. M.).

A. Švaža kūrėnė (iš kairies): „Jaunamartė“ ėr „Tadas Blinda“